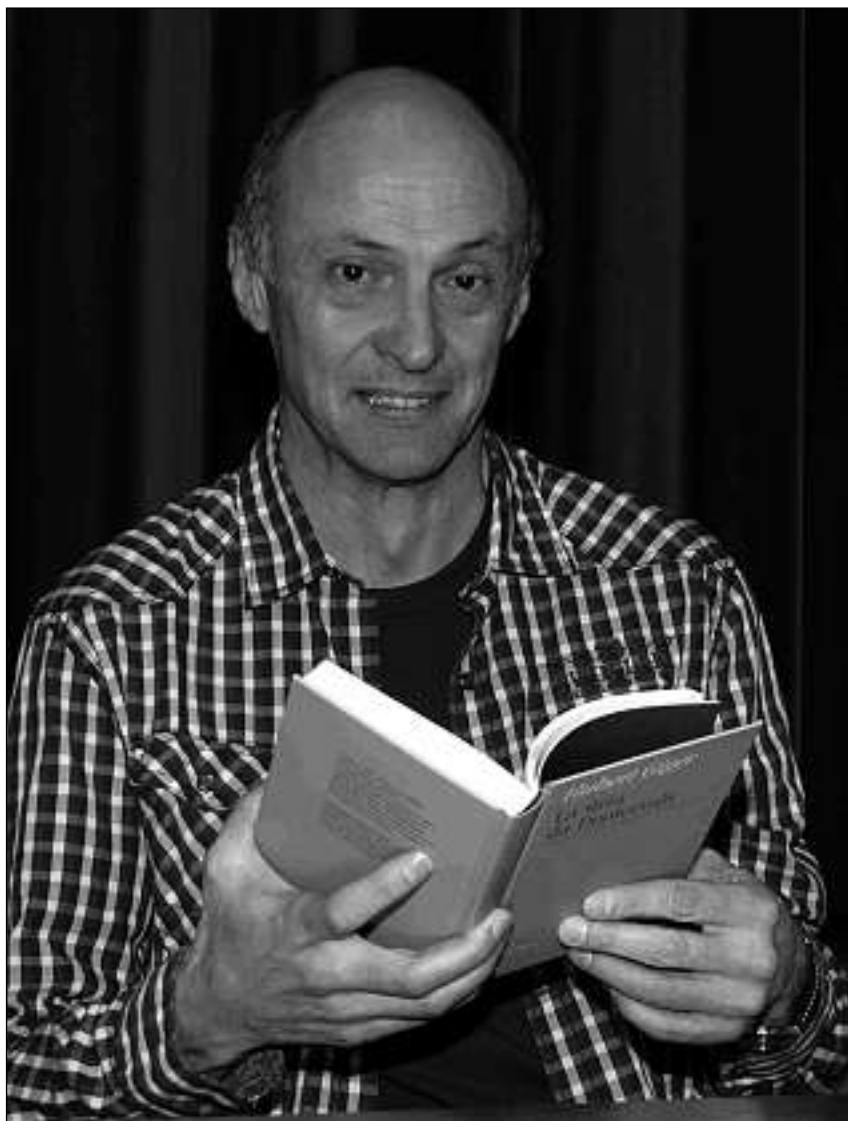

Nezegiau la savida profunda per in roman historic

Il mardis ei il cudisch «La stria da Dentervals» da Hubert Giger vegnius presentaus a Mustér

DA HANS HUONDER / ANR

■ Il historiograf sursilvan Hubert Giger ha publicau siu emprem roman historic. En quel raquenta el da «La stria da Dentervals» sebasond sin la moda e maniera co strias vegnevan «inventadas», persequitadas e la fin finala sentenziadas e messas vi pli baul. Il cudisch ei cumpariu ella Chasa editura rumantscha a Cuera. Las enconuschientschas davart la historia dallas strias ha Hubert Giger (52), oriunds da Matergia en Val Medel, recaltgau en connex cun sia lavur da diplom sco historiograf. El rom da quella eis el sefatschentaus dil tema «Hexenwahn und Hexenprozesse in der Surselva». Igl onn 2001 ei quell'ovra fetg interessanta e profunda vegnida publicada ella retscha da «Quellen und Forschungen zur Bündner Geschichte» digl Archiv cantonal dil Grischun. Sin fundament dil material ch'igl autor ha examinau sur plirs onns constatescha el che 300 persunas ein vegnidas suspectadas en Surselva denter 1623 e 1732 da far striegn. En quei temps ein 120 persunas vegnidas messas vi, da quei la gronda part dunnas. Igl onn 1700 han las davosas executziuns giu liug. El 18avel tschentaner ein aunc treis dunnas vegnidas sentenziadas e barschadas, cun ina ei vegniu fatg grazia e d'ina ulteriura maunca la sentenzia. «Ils onns 1400 entochen 1800 vegnevan strias persequitadas sigl entir mund. Oz constatein nus quei fenomen aunc el Tierz mund e l'Asia», di Hubert Giger ch'astga vegnir taxaus sco expert enteifer la retschera dallas strias el Grischun. Da 1990 entochen oz seigien vegnidas sentenziadas sigl entir mund dapli dunnas sco strias che denter 1400 e 1800.

Hubert Giger ha presentau il mardis a Mustér siu roman historic «La stria da Dentervals».

FOTO H. HUONDER

Fundament autentic

Sco student all'Universitad a Turitg ei Hubert Giger vegnius confruntaus

l'emprema ga cun la historia dallas strias: «Jeu hiel giu la caschun da visitar a Turitg in seminari davart las dunnas el

temps medieval. En quel ein era las strias stadas in tema ed jeu savevel ch'ei haveva dau process davart strias en Surselva. Quella historia era denton buca perscrutada e per quei motiv sundel jeu sedecidium da sefatschentar empau pli profundamein da quei temps en Surselva e consequentamein era davart las strias. Enzaco ha la damonda daco che la gliued carteva vid striegn e strias animau mei.» Hubert Giger ei serendius d'in archiv a l'auter, examinond numerus protocols e biaras scartiras cun cuntegn davart la persecuziun e la sentenzia dallas strias: «Quei ei stau ina lavur fetg intensiva, pertgei biars protocols han ina miserabla scartira.» Hubert Giger ha retscherau oravontut els archives a Glion, Vella, Laax e Vuorz. Quella lavur minuziusa davart las strias fatga avon rodond 20 onns ha surviu ils davos tschun onns a Hubert Giger sco basa per siu roman «La stria da Dentervals». El senezegia da sia savida davart la veta els vitgs da gliez temps, las temas dil striegn e la fin finala dil sistem da suspect co ina persuna vegneva fatga culponta per schabetgs da different gener: «En sesez era quei adina il medem mecanissem ch'entscheveva cun ina deraaziun da temas. Igl ansiel saun crappa sur notg, il latg vul buca daventar caschiel e la lavina vegn a val. Quei mecanissem ei buca mo da constatar cheu tier nus, mobein era ella Germania ni la Pologna.»

Suspects – sentenzia

El cass dil roman che Hubert Giger che habitescha a Panaduz raquenta entscheiva la historia cun ina fossa d'affons sin santeri a Mustér che vegn profanada. Las autoritads semettan alla tschercha dil mal-

fatschent. Las perdetgas raquentan, il process entscheiva ed il hentger arriva en Surselva. Ed el ha in'unfrenda. Suspectada, torturada e setenziada vegn ina dunna veglia ch'ei stada lezza damaun sin santeri. La persecuziun dalla «stria» vegn sustenida dallas autoritads e dalla Basella. Ina dinamica nundetga, intensivada entras tschontschas ed invenziuns. En siu emprem roman historic muossa Hubert Giger denton era co auters vischins patratgan – ruttadiras denter cardienstschas blauas e la cardientscha religiusa semuossan. Schizun spirituals han lur dubis. Sil lectur spetgan 320 paginas da cumpleina tensiun, mo era da fatgs historics autentic. Il roman sebase sin in process dalla dertgira criminala dils onns 1674/75 a Mustér, respectivamein d'in cass succedius el cumin da Vuorz nua ch'ina dunna veglia viveva ensemen cun sia biadia. Dentervals ei el contuorn da Mustér, las figuras ein per part inventadas, per part denton era autoritads numnadas da gliez temps. La presentaziun dil cudisch ei vegnida embellida il mardis suentermiezdi ella sala Peter Kaiser a Mustér da produziuns musicalas d'Ursin Defuns e Curdin Jeitziner. Prisca Bigliel ha moderau la presentaziun ch'ei vegnida iniziada d'in plaid d'avat Daniel Schönbachler. Dentervals – aschia igl avat – seigi dil reminent il num d'in mises dalla claustra en Val Medel. Ell'ediziun da sia ovra ei Hubert Giger vegnius sustenius grondamein dalla Chasa editura rumantscha a Cuera: «Senza igl agid da quella, oravontut pertuccont lectorat e finanziaziun, fuss ei buca stau pusseivel d'edir il cudisch.»

Hubert Giger prelegia ord siu cudisch il proxim temps en differents loghens. ILS 20 DA MARS 2011 vegn el a far quei a Curaglia.

La honor sco buordi

Toni Livers avon ils campiadis mundials da cuorsa liunga

DA GIUSEP VENZIN / ANR

■ Gia ell'emprema cuorsa dil cup mundial la fin da november en Svezia ha Toni Livers contonschiu la qualificaziun pils campiadis mundials ad Oslo. Era ella staffetta han el e ses camerats Dario Cologna, Curdin Perl e Remo Fischer contonschiu quei a Gällivare cul quart plaz. In dils puncts culminont ella historia dil sport da cuorsa liunga svizzer han ils medems quater curriders festivaun ils 19 da december a La Clusaz. «Triumpf historic; megliera naziun da cuorsa liunga.» Quei ein duas dallas letras grossas ellas gasettas suenter l'emprema victoria d'ina staffetta svizra ella cuorsa en Frontscha. «Il success ei staus bials, mo el munta era in buordi», ha Toni Livers constatau. Suenter la victoria ella staffetta avon Nadal seigi il focus dallas medias tschentaus sin Dario Cologna e silla staffetta. «Quei ei il prezi da mintga success», di il currider da Trun. La sessiun ha buca priu per el la successiun giavischada. In virus ha frenau il currider da gleiti 28 onns e la naziun tema per la staffetta. Ei dat denton negina alternativa. Ils quater herox da La Clusaz ein ils sulets curriders svizzers cul potenzial necessari pils campiadis mundials. Va in dad els ziep, fa quei l'entira staffetta. Era Curdin Perl hai pigliau. Ina ruttadira dalla eglia ha sfurzau el ad ina cuorta pausa.

Emprem test ad Oslo

Toni Livers ha dau si l'entschatta schaner il Tour de ski per motivs da sanadad. Las gasettas han communicau ch'el hai ina mononucleosa (Pfeiffersches Drüsenfieber). Quella malsogna da virus ha

la fin da schaner quart. Paus dis pli tard ina nova trumpada als campiadis svizzers a Bex. Jonas Baumann, il «newcomer» grischun da Lohn ella Val Schons, ei seclassaus davon el. Il currider da 20 onns fuss era emprema selezziun per la staffetta svizra per cass ch'in ni l'auter dil quartet tschentau curdass ora. Il 65avel rang els 15 kilometers classic a Drammen la sonda vargada ha danovamein evocau speculaziuns. Il currider che viva

ensemen cun sia partenaria e curridra Seraina Boner a Tavau di denton: «Igl emprem test ha liug ella cuorsa da persecuziun als campiadis mundials. Lu sai jeu per propi co mia fuorma ei.» La prestaziun mediocra a Drammen ha il guardiacunfins buca vuliu tschentar en connex cul virus. Suenter la cuorsa en Norvegia ei Toni Livers turnaus a Tavau: «Leu sai jeu sepreparar il meglier per las cuorsas.» La cuorsa numnada ha liug la

dumengia e la staffetta il venderdis, ils 4 da mars.

Geniturs e fargliuns agl ur dalla loipa

Silla sessiun actuala ha Toni Livers midau la marca da skis e cuora culs skis franzos Rossignol. Culs skis dalla marka Madshus era el da temperaturas caudas handicapaus. «Uonn hai aunc dau neginas cuorsas da temperatur caudas», concede il currider. Mo tuttina hai el in avantatg culla nova marca: «Ella tecnica classica stun jeu meglier sil ski.» La tecnica libra ei denton sia ferma disciplina ed alla fin dils campiadis stat la cuorsa dils 50 kilometers en quella tecnica sil program. Quei di vul il currider da Trun esser en fuorma. Agl ur dalla loipa ad Oslo ein ses geniturs Hedi e Meinrad Livers e sias duas soras Catrina e Seraina. Il currider ha regalau da Nadal als ses il viadi ella capitala dalla Norvegia.

Per Toni Livers han ils campiadis ad Oslo ina fascinaziun extraordinaria. «Il sport da cuorsa liunga ei en Norvegia il sport naziunal. L'euforia ei immensa ed ils agens curriders ein admirai, denton era sut squetsch.» Ch'els Norveges fan tut il pusseivel ha Toni Livers constatau tier la preparaziun dalla loipa. «Ils organisaturs han priu la neiv naturala ord la loipa e remplazzau ella cun neiv artificia.» Dalla tenuta professionala norvegesea profitescha era il currider da Trun. Guri Hetland, la dunna dil trener dils sprinters Tor Arne, ei schidadir sia scheffa. Suenter il naufragi cul trener Inge Braten ei la dunna norvegesea daventada la menadra d'equipa. Toni Livers lauda il talent d'organisar dalla dunna che viva a Tavau ella medema casa sco el.

In virus ha frenau Toni Livers ella sessiun actuala. Ad Oslo spera il currider da gleiti 28 onns dad esser en fuorma. La dumengia proxim stat la cuorsa da persecuziun sil program dils campiadis mundials.

KEYSTONE